

MARIA GRAZIA SILIATO

ΤΑ ΓΑΛΗΝΙΑ ΝΕΡΑ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΥΠΡΟΥ

MARIA GRAZIA SILIATO

ΤΑ ΓΑΛΗΝΙΑ ΝΕΡΑ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

Μετάφραση

Ειρήνη Παπαδάκη - Κατερίνα Παπαδάκη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΥΠΡΟΥ

Λευκωσία 2018

Τίτλος του πρωτοτύπου
Il sangue di Lepanto
Milano: Rizzoli, 2015

Στην ελληνική έκδοση έχουν συμπεριληφθεί
προσθήκες της συγγραφέως

ISBN 978-9925-553-02-0

© Για την ελληνική γλώσσα
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου, Λευκωσία 2018

Την εικονογράφηση του βιβλίου επιμελήθηκε
ο Théodore Galanopoulos

Οι φωτογραφίες του νησιού της Κύπρου, και συγκεκριμένα της Αμμοχώστου, που περιέχονται σε αυτό το βιβλίο, τραβήχτηκαν όλες όταν η Κύπρος ήταν ακόμα βρετανική κτήση. Τέσσερις σχεδόν αιώνες μετά τον πόλεμο, φέρουν ακόμα, αναλλοίωτα σε μεγάλο βαθμό, τα ίχνη του. Τραβήχτηκαν από τη Maria Grazia Siliato, η οποία διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα.

Στο εξώφυλλο λεπτομέρεια από την αναπαράσταση της «Ναυμαχίας της Ναυπάκτου» του Τζοβάννι Μπατίστα ντε Καβαλιέρι (1572).

© Α. Νικολάου (Nicolas)

ΤΑ ΓΑΛΗΝΙΑ ΝΕΡΑ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

Αφιερώνω αυτό το βιβλίο στο αγαπημένο μου νησί της Κύπρου,
που θυσιαζόταν από τότε για τα δυτικά συμφέροντα,
καθώς και στην ηρωική Αμμόχωστο, ιστορική ευρωπαϊκή πόλη,
που ακόμα και σήμερα τελεί υπό αλγεινή στρατιωτική κατοχή.

Γιατί το 1567 ένας βεζίρης είχε πει στον σουλτάνο Σελήμ «η Οθωμανική Αυτοκρατορία μοιάζει με γάτα που πνίγεται κλεισμένη μέσα στο σακί των συνόρων της;»

Και γιατί αμέσως ο σουλτάνος επιχείρησε, με τεράστιο κόστος σε άνδρες, πλοία και χρήματα, να ανοίξει μια πλωτή διώρυγα μεταξύ του Ντον και του Βόλγα; Μια διώρυγα όπως αυτή του Σουέζ, αλλά τριακόσια χρόνια νωρίτερα; Μια διώρυγα που θα συνέδεε την Κωνσταντινούπολη με την οδό του μεταξιού της Κίνας, πίσω απ' την πλάτη των Δυνάμεων του Ατλαντικού, που έκαναν πλέον τον περίπλου της Αφρικής; Μια επιχείρηση που απέτυχε λόγω της αντίδρασης των γειτονικών Ασιατικών Δυνάμεων;

Και γιατί αυτή η επιχείρηση είναι άγνωστη στη Δύση;

Γιατί η Βενετία άνοιξε στην Ανατολική Μεσόγειο -με λιμάνια, βάσεις, φρούρια- ένα είδος απρόσβλητου δρόμου στη θάλασσα (σαν αυτόν που σχεδίασε αργότερα σε πιο μεγάλη κλίμακα η βρετανική αυτοκρατορική πολιτική, απλώνοντάς τον σε ολόκληρο τον πλανήτη, από το Γιβραλτάρ ως το Χονγκ Κονγκ);

Ποια αμετάκλητα οικονομικά και στρατηγικά σχέδια κρύβονταν πίσω από την εισβολή στην Κύπρο και τον «πόλεμο της Μεσογείου», που διεξήχθη την επόμενη χρονιά;

Γιατί όλες οι «μη μεσογειακές» υπερδυνάμεις, η Ρωσία, η Αγγλία, ακόμα και η Γαλλία, παρακολούθησαν, αισίως από μακριά, την αυτοκαταστροφική εκείνη σύγκρουση; Και γιατί, ακόμα και στις πιο σκληρές στιγμές, βρισκονταν, στην Κωνσταντινούπολη, τη Βενετία, την Ισπανία, σημαντικά πρόσωπα που προσπάθησαν να κάνουν ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις;

Λόγω ποιων ψεύτικων υποσχέσεων, στην Κύπρο, η Αμμόχωστος, η οποία πολιορκούνταν από τους Οθωμανούς, αντιστάθηκε, χωρίς ενισχύσεις, για έντεκα μήνες; Τι περίμενε;

Γιατί στη Ναύπακτο -στη μεγαλύτερη ναυμαχία που έχει ποτέ διεξαχθεί στη Μεσόγειο (με πάνω από πεντακόσια πλοία)- ο σχηματισμός της οθωμανικής αρμάδας κυριολεκτικά διαλύθηκε μέσα στα πρώτα πέντε λεπτά;

Ο μύθος των βενετικών μυστικών οπλισμών: «Οι πρώτες στιγμές... Και μετά από αυτές θ' αλλάξουν όλες οι μάχες στη θάλασσα!». Γιατί; Τι οπλισμούς μετέφεραν τα έξι εκείνα μυστηριώδη «πλοία»; Και γιατί η Βενετία

δε μίλησε ποτέ γι' αυτά, ακόμα και μετά τη νίκη;

Μετά την αιματηρή νίκη, ένας διπλωμάτης έγραψε: «Μια ειρήνη, όσο ακριβά κι αν κοστίσει, αγοράζεται πάντα σε τιμή χαμηλότερη από ό,τι ένας πόλεμος».

Γιατί, από τότε, ξεκίνησε μοιραία για «όλες» τις Μεσογειακές Δυνάμεις μια παρακμή;

Ο συγκλητικός Φραντσέσκο Λόγκο, διπλωμάτης και ανώτατος κρατικός αξιωματούχος της Βενετικής Δημοκρατίας, σημείωσε στο χειρόγραφο ημερολόγιό του: «έγινε, τον τρίτο χρόνο, εκείνη η ειρήνη που δεν ήταν επιθυμητή τον πρώτο». Και κατέληξε: «Πιστεύαμε ότι η Μεσόγειός μας ήταν το κέντρο του κόσμου. Δεν είναι. Όχι πια. Και δεν θα ξαναγίνει ποτέ».

Πώς συνδέονται οι παλιές εκείνες συγκρούσεις με τα αιματηρά γεγονότα που ζούμε ακόμα και σήμερα;

Γιατί όλα αυτά -που θα αποτελούσαν ένα μέσο βαθύτερης κατανόησης πολλών σύγχρονων γεγονότων, ένα είδος Πολέμου και Ειρήνης στη Μεσόγειο- έμειναν κρυμμένα στα αρχεία, ή θάφτηκαν κάτω από σωρούς από πέτρες;

Τι ζημιά προκλήθηκε στην αμοιβαία κατανόηση και ανοχή, στην ανάπτυξη μιας συνειδητής συνύπαρξης; Είναι αλήθεια πως σε καμιά άλλη περιοχή του πλανήτη δεν σημειώθηκαν ανά τους αιώνες τόσοι τοπικοί πόλεμοι και μικρο-συγκρούσεις.

Τα θέματα αυτά, στο σύνολό τους, πραγματεύεται και τεκμηριώνει το βιβλίο *Τα γαλήνια νερά της Ναυπάκτου*. Δεν υπάρχει κάτι που να αποτελεί προϊόν επινόησης. Αλλά είναι γραμμένο σε μια γλώσσα ρέουσα για το ευρύ κοινό, σε μορφή μυθιστορήματος.

Maria Grazia Siliato

Τα λόγια των δρώντων προσώπων και των αυτοπτών μαρτύρων, που παρατίθενται αυτούσια από τις ιστορικές πηγές, δηλώνονται όλα με πλάγιους χαρακτήρες.

Quam parva sapientia mundus regitur

(Με πόσο λίγη σοφία κυβερνάται ο κόσμος)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΠΑΝΕΜΟΡΦΗ ΓΑΤΑ, ΠΟΥ ΠΝΙΓΕΤΑΙ
ΚΛΕΙΣΜΕΝΗ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΣΑΚΙ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ ΤΗΣ

Μακριά, στη θάλασσα, το νησί αναδύθηκε σιγά σιγά μέσα από τα γαλήνια νερά, την 30ή μέρα του Ιούλη. Ούριος άνεμος έπνεε αδιάκοπα, φουσκώνοντας απαλά τα πανιά.

Ο τιμονιέρης της ναυαρχίδας ακουμπούσε χαλαρά στο δοιάκι. Είχαν αισίως ταξιδέψει έτσι, κάτω απ' ουρανούς πάντα φιλικούς, ακολουθώντας μια γραμμή πλεύσης που, από τη Βενετία, πέραγε από λιμάνι σε λιμάνι, ανάμεσα σε νησιά και οχυρά, κατεβαίνοντας τον Αδριατικό Κόλπο, το Ιόνιο, το Αιγαίο, τη θάλασσα της Λεβαντίνης.

«Κοιτάξτε εκεί!» έδειξε ο Βιτσέντζο Μικιέλ, ο ιδιόρρυθμος διπλωμάτης που, κάθε μέρα, αφού ολοκλήρωνε τις μυστικές αναφορές και τους εμπορικούς λογαριασμούς του, σκαρφιζόταν χαριτωμένα ερωτικά στιχάκια. Απήγγειλε: *«Δείτε πώς αναδύεται η Κύπρος απ' τη θάλασσα -σαν μια ωραία γυναίκα που παραμερίζει τα σεντόνια- και σηκώνεται, γυμνή, από την ηδέϊα κλίνη της...»*

Ενώ οι Βενετοί αξιωματούχοι γελούσαν, ο πλοηγός ανακοίνωσε: «Να η Αμμόχωστος!» Η πόλη του πεπρωμένου τους φαινόταν πλέον στην ακτογραμμή: πρώτα οι ψηλοί πύργοι του καθεδρικού κι έπειτα, σιγά σιγά, τα αρχοντικά, τα μπαλκόνια, οι φοίνικες στους κήπους. Καθώς οι γαλέρες πλησίαζαν, ο όγκος που έμοιαζε από μακριά με κακοτράχαλο κομμάτι γης αποδεικνυόταν τείχος θαυμαστό με προμαχώνες ολόγυρα στην κατοικημένη περιοχή· δέσποζε πάνω απ' τα αραξοβόλια και χανόταν στη θάλασσα. Επρόκειτο για την πιο αξιοζήλευτη, τότε, κτήση της Βενετικής Δημοκρατίας, με ιδιαίτερη στρατηγική σημασία.

Ο λοχαγός Ντομένικο Τσέλιο, διοικητής των γρεναδιέρων, αποφάνθηκε με έπαρση ειδικού: «Κανείς δεν θα διακινδυνεύσει να χτυπήσει ένα τέτοιο οχυρό. Είναι πάνω στη θάλασσα· οι δικοί μας μπορούν να ξεφορτώνουν ενισχύσεις κάθε πρωί χωρίς να πέφτει ούτε μία βολή. Εάν κάποιος, πάλι, σκεφτεί να του επιτεθεί από τη στεριά, θα λυσομανά εκεί έξω για τρία χρόνια. Κι έπειτα θα επιστρέψει στη βάση του».

Η ναυτική μοίρα κατευθυνόταν προς την είσοδο του λιμανιού. Ο λοχαγός Τσέλιο συνέχισε σαν να παρέδιδε μάθημα: «Πείτε μου, με ποιες δυνάμεις, σήμερα, σε ένα τέτοιο μέρος, θα μπορούσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία να σχεδιάσει έναν ακόμα πόλεμο;» Και, λέγοντας *πόλεμο*, γέλασε. «Μόλις χθες τους χτύπησε η καταστροφή πέρα στη Μαύρη Θάλασσα. Λέγεται ότι πνίγηκαν ογδόντα με ενενήντα χιλιάδες. Κι ο στόλος βάλτωσε στα σιτοχώραφα των Ρώσων!»

Γέλασαν πάλι, χωρίς δεύτερη σκέψη. Αλλά, αυτή τη φορά, η φωνή του Βιτσέντζο Μικιέλ, του διπλωμάτη που έγραφε ποιήματα, έκοψε ξαφνικά τα γέλια: «*Η επιχείρηση στη Μαύρη Θάλασσα* δεν είχε αυτή την κατάληξη. Βρισκόμουν τότε στην Κωνσταντινούπολη, στην αυλή του σουλτάνου Σελήμ».

Δεν έβγαλαν λέξη. Όλοι ήξεραν πως είχε αναλώσει τη ζωή του, από τα δεκαπέντε του χρόνια, στα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου. (Όταν τον ρωτούσαν πόσες γλώσσες ήξερε, άφηνε κατά μέρος τα ισπανικά, τα λατινικά ή ακόμα και τα βενετικά, και σήκωνε τρία δάχτυλα του δεξιού του χεριού: τουρκικά, αραβικά, περσικά. Μπορούσε να συνεννοηθεί στη Σμύρνη, στη Δαμασκό, στη Μεδίνα, στη Βαγδάτη. Μικιέλ τριδάχτυλο τον έλεγαν).

Συνέχισε, απολαμβάνοντας την προσοχή που του έδειχναν: «Ήταν ένα χειμωνιάτικο πρωινό, παγερό, όσο μπορεί να είναι στον Βόσπορο. Βλέπω τον πάμπλουτο Κασέμ πασά να ανηφορίζει με τη συνοδεία του τον λόφο του Τοπ Καπί και να πηγαίνει ίσια στο Οσμανλί Ντοβλέτι, στα παλάτια των σουλτάνων. Αναρωτιέμαι: “Τι έχει να αναφέρει στον σουλτάνο Σελήμ τόσο νωρίς το πρωί;” Έπειτα βλέπω, στην πλατεία του Γιλντίζ, να ανοίγεται διάπλατα η Μπάμπι-Αλί, η Υψηλή Πύλη, και να προβάλλει ο Μεχμέτ Σοκολού, ο μεγάλος βεζίρης, ο επικεφαλής της κυβέρνησής τους, με τους ακόλουθούς του». Ο Βιτσέντζο Μικιέλ συνήθιζε να εμπλουτίζει τα λόγια του με ξένες λέξεις, να τα μεταμορφώνει σε παραμύθια, κάνοντας τους ακροατές να παραλύουν από την άγνοια. «Σκέφτομαι: αν ο Κασέμ κι ο

Σοκολού έρχονται και οι δυο τέτοια ώρα, μαζί θα έχουν να μιλήσουν. Πρόκειται για κάτι σημαντικό, λοιπόν! Φαντάζομαι τον σουλτάνο να κάθεται, τυλιγμένος στη γούνα του από ζιμπελίνα, και τον Κασέμ να προσκυνά, να χαιρετίζει... Ξέρετε τι είπε ο Κασέμ πασάς στον σουλτάνο μετά την υπόκληση; Είπε: “Αφέντη μου, σε παρακαλώ, άκουσέ με! Η Αυτοκρατορία μας είναι μια πανέμορφη γάτα που πνίγεται κλεισμένη μέσα στο σακί των συνόρων της”».

Ο διπλωμάτης Μικιέλ έκανε μια παύση για να αναλογιστούν την ευρηματική αυτή εικόνα οι στρατιωτικοί κι έπειτα είπε ειρωνικά: «Δεν καταλαβαίνετε, έτσι δεν είναι; Δεν κατάλαβε ούτε ο σουλτάνος. Αλλά ο πάμπλουτος Κασέμ πασάς του εξήγησε: “Αφέντη μου”, είπε, “στον Βορρά ελλοχεύει η απειλή της Γερμανικής Αυτοκρατορίας των Αψβούργων, αιώνας πολέμων ολάκερος· στην Ανατολή μάς επιβουλεύεται η Περσία, η σουιτική εκείνη Δυναστεία που ροκανίζει όλα τα εδάφη της Συρίας· στον Νότο, στους πετρότοπους πλάι στη Ερυθρά Θάλασσα, την Μπαχρ ελ Αχμάρ, κυκλοφορούν οι μονίμως ατίθασες αραβικές φυλές, που καυχώνται πως κρατάνε από τη γενιά του Προφήτη και, για να κλείσει ο κύκλος, τα φρούρια που η Βενετική Δημοκρατία έσπειρε στο δικό μας Ιόνιο, και στα νησιά, την Κρήτη και κυρίως την Κύπρο, ανακόπτουν τον στόλο μας. Αφέντη μου, αυτό είναι το σακί, μέσα στο οποίο πνίγεται η Αυτοκρατορία μας! Κι ενώ τα πλοία μας φθείρονται από την αχρησία, οι Ισπανοί έχουν κατακτήσει τον πορθμό του Γιβραλτάρ, μεταξύ Αφρικής κι Ευρώπης, ο οποίος ανήκε σε εμάς! Αρμενίζουν στους ωκεανούς, προς τα εκεί όπου δύει ο ήλιος, για τα νέα, αχανή εδάφη της Δύσης! Κι από κάθε ταξίδι επιστρέφουν γεμάτοι χρυσάφι”».

Οι Βενετοί αξιωματούχοι, που είχαν μπερδευτεί από τα τόσα ονόματα, σιωπούσαν με σύνηση· ιδίως μάλιστα γιατί κυκλοφορούσε η φήμη ότι ο Βιτσέντζο Μικιέλ έκρυβε στη βιβλιοθήκη του -απαγορευμένο τότε και γι’ αυτό ιδιαίτερα επικίνδυνο- ένα αντίγραφο του *Κουράν*, του Κορανίου, σε αραβική γλώσσα.

Οι καταγραφές των λόγων του προφήτη Μωάμεθ είχαν, όντως, συγκεντρωθεί ευλαβικά μετά τον θάνατό του, ο οποίος τοποθετείται στο έτος 633 κατά το δυτικό ημερολόγιο. Αλλά στην Ευρώπη τόλμησαν να τυπώσουν για πρώτη φορά το κείμενο του *Κουράν* μόλις το 1530 -εννέα, δηλαδή, αιώνες αργότερα- και μονάχα στη Βενετία. Αμέσως ο πάπας Παύλος Γ’

Φαρνέζε -απειλώνοντας με αφορισμό- διέταξε να το κάψουν. Έτσι η Δύση, για να γνωρίσει μια δεύτερη, πιστή έκδοσή του και να αρχίσει ίσως να το κατανοεί κάπως, θα περίμενε άλλα εκατόν πενήντα χρόνια.

Ο πολύπειρος Βιτσέντζο Μικιέλ απόλαυσε την επιφυλακτική σιωπή των αξιωματούχων, χαμογέλασε θριαμβευτικά και συνέχισε. «Ο Κασέμ πασάς είπε στον σουλτάνο: “Η Αυτοκρατορία μας δεν ξέρει πώς να βγει απ’ το σακί, μέσα στο οποίο είναι κλεισμένη. Ίσως, όμως, εγώ να έχω βρει το μαχαίρι για να το σκίσω”. Και ξετύλιξε έναν χάρτη από περγαμηνή».

«Έναν χάρτη;»

«Τον είδα!» διαβεβαίωσε ο Μικιέλ. «Ήταν έργο ενός πολύ ικανού χαρτογράφου! Αναπαριστούσε τη Μαύρη Θάλασσα και τα εδάφη που την περιβάλλουν. Ο Κασέμ πασάς, δείχνοντας με το δάχτυλο την Κωνσταντινούπολη, είπε στον σουλτάνο: “Εμείς είμαστε εδώ. Αν πλεύσουμε προς Βορράν, κοιτάξτε...” Ο δείκτης του πέρασε πάνω από τη Μαύρη Θάλασσα και τη θάλασσα της Κριμαίας κι έφτασε στις εκβολές του ποταμού Ντον. Κι ο Κασέμ πασάς εξήγησε στον σουλτάνο: “Ανεβαίνοντας τον Ντον ως το Άστραχαν, βλέπει κανείς πως στο σημείο εκείνο η απόσταση από τον κοντινό ποταμό Βόλγα είναι λίγα μόλις μίλια. Κανείς δεν μπορεί να φανταστεί την απεραντοσύνη του Βόλγα, εάν δεν τον δει! Οι Τάταροι, που ζουν εκεί πάνω, τον αποκαλούν Ιτίλ, φλέβα της καρδιάς. Γιατί εκεί χύνονται, σιγά σιγά, τα νερά άλλων 48 ποταμών, από τους οποίους οι μισοί έρχονται από την Ευρώπη και οι άλλοι μισοί από την Ασία. Κι αν εσύ, Αφέντη μου, με προστάξεις, θα πάω εκεί με χιλιάδες άνδρες -πολεμιστές, εργάτες, μηχανικούς-, στο σημείο όπου ο Ντον κι ο Βόλγας πλησιάζουν τόσο, και θα ανοίξω ανάμεσά τους μια φαρδιά κι ασφαλή διώρυγα”. Ο σουλτάνος άκουγε, αλλά δεν είχε καταλάβει ακόμα· κι ο Κασέμ πασάς του εξήγησε: “Ο Βόλγας, Αφέντη μου, δεν χύνεται στη δική μας, τη Μαύρη Θάλασσα! Εκβάλλει στην κλειστή θάλασσα, την Κασπία! Ο στόλος σου, ξεκινώντας από την Κωνσταντινούπολη, θα μπορεί να τη διασχίσει κι ο λαός σου, παίρνοντας μια εύκολη κι ασφαλή χερσαία οδό, θα φτάσει ως το Τουρκεστάν, την πατρίδα των ένδοξων προγόνων μας, κι από εκεί θα συνεχίσει ως τα βάθη της Κίνας. Και θα βάλει χέρι σε όλα της τα πλούτη: μαργαριτάρια και ρουμπίνια, μετάξια, μπαχαρικά και τομάρια τίγρεων, χαλιά, βαμβάκι, σκλάβους. Ενώ οι άπιστοι της Δύσης θα χαθούν στους απέραντους ωκεανούς με τα καράβια τους αδειανά”».

Οι Βενετοί αξιωματούχοι παρακολουθούσαν πλέον την αφήγηση συνεπαρμένοι: «Κι ο σουλτάνος;»

«Ο σουλτάνος δέχτηκε. Έτσι, στην Κωνσταντινούπολη, είδα την τεράστια νηοπομπή να σηκώνει άγκυρες και το πλήθος να χαιρετάει λέγοντας: *“Πάνε να ανοίξουν έναν πλωτό δρόμο ως την άλλη άκρη του κόσμου!”*» Ο Βιτσέντζο Μικιέλ έκανε μια παύση, γέλασε: «Ο πάμπλουτος Κασέμ πασάς, όμως, είχε λησμονήσει ότι οι ακτές της Κριμαίας είναι γεμάτες ρωσικά στρατεύματα και πως, πάνω απ’ όλα, υπάρχει εκεί ένας εχθρός από τον οποίο κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει: *ο χειμώνας, ο πραγματικός, αιώνιος αφέντης της Γης των Ρως*. Κι έτσι, όλους τους άνδρες του σουλτάνου τούς κατάπιε ο πάγος». Γέλασε και πάλι, ενώ οι στρατιωτικοί, έκπληκτοι, παρέμεναν σιωπηλοί: «Και το σακί μέσα στο οποίο πνίγεται η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν σκίστηκε».

(Στη Δύση, όπου η προσοχή ήταν στραμμένη αλλού, δεν μαθεύτηκε τίποτα, ή σχεδόν τίποτα. Αλλά, αιώνες αργότερα θα αντιλαμβανόμασταν ότι το επαναστατικό εκείνο σχέδιο -το άνοιγμα ενός πλωτού δρόμου μεταξύ Μεσογείου και Κασπίας θάλασσας, που θα επέτρεπε να ταξιδεύει κανείς, ανεμπόδιστα, από το Γιβραλτάρ ως την Κεντρική Ασία κι από εκεί να φτάνει με ευκολία κι ασφάλεια ως τα βάθη της Κίνας- χαρακτηριζόταν από μια οικονομική και στρατηγική νεωτερικότητα σχεδόν εφάμιλλη με εκείνη της διάνοιξης της διώρυγας του Σουέζ. Κι είχε επιχειρηθεί, χωρίς επιτυχία δυστυχώς, τριακόσια χρόνια νωρίτερα).

Ενώ ο Βιτσέντζο Μικιέλ συνέχιζε τη διήγησή του, οι βενετικές γαλέρες έφταναν στην είσοδο του λιμανιού της Αμμοχώστου. Οι ναυτικοί, που γνώριζαν καλά τη διαδρομή, ενημέρωσαν χαμηλόφωνα τους πολυάριθμους στρατιώτες -τους μισθοφόρους από τη Δαλματία, την Τοσκάνη, την Ούμπρια, την Απουλία- που επέβαιναν στα πλοία: «Όλοι όσοι ταξιδεύουν σε αυτές τις θάλασσες πίνουν σκάλα εδώ!» Κι εξήγησαν με ενθουσιασμό ότι «στα στενάκια κατά μήκος των νοτίων τειχών, εκεί στο βάθος!», αλλά κι ως κάτω στον ναύσταθμο, σε δεκάδες ταβέρνες διαρκώς πιο παρακμιακές και πολύβουες, η ζωή ξεκινούσε κατά το σούρουπο. Επρόκειτο για την, από αιώνες γνωστή, οδό του Πάθους -με το όνομα να παραπέμπει αρχικά σε μετάνοια, λόγω ενός παλαιού μοναστηριού· ήταν όμως πλέον ο πιο φημισμένος δρόμος σε όλα τα λιμάνια της Ανατολής.

«Κάθε ωραία πόρνη, αργά ή γρήγορα, ξεμπαρκάρει στην Αμμόχωστο!» έλεγε μια επιβεβαιωμένη ρήση. Για κάθε βαλάντιο, κάθε εξωτικό γούστο, κάθε καπρίτσιο ή παραξενιά, κάθε βιαστικό άφημα, ξανθά σφριγηλά κοριτσόπουλα από τη Μολδαβία και τη Ρωσία, μαύρες αγαλματένιες σκλάβες, αγορασμένες από τα παζάρια του Ομντουρμάν, πανέξυπνες νεαρές Ελληνίδες απ' το Αιγαίο, γλυκές και υποταγμένες Αιγύπτειες, βρίσκονταν εκεί, σε υπόγεια ή τρώγλες, ευδιαστές κάμαρες, μπαλκόνια πάνω απ' τα στενάκια, σκαμνιά στον δρόμο. Οι Βενετικές Αρχές τα αντιμετώπιζαν όλα με πείρα και πραγματισμό: «Χωρίς φασαρίες, μαχαίρια ή σκάνδαλα!» Και στα ενδότερα υπήρχαν σαλόνια παλαιών αρχοντικών και κατοικίες καλοδιατηρημένες, με γυναίκες που ήξεραν να κινούνται με θελκτική κομψότητα, ικανοποιώντας τις ραφινάτες φαντασιώσεις σπουδαίων, οκνηρών κυρίων.

Τώρα ο διπλωμάτης Μικιέλ δεν γελούσε πλέον. Κοίταξε τους αξιωματούχους κι εντελώς απρόσμενα κατέληξε: «Αυτό το πρωί αποβιβαζόμαστε στην Κύπρο. Είναι σχεδόν σίγουρο πως όλοι σας θα χρειαστεί να πολεμήσετε, ώστε το σακί, μέσα στο οποίο πνίγεται η Οθωμανική Αυτοκρατορία, να παραμείνει ερημητικά κλειστό».

CYPRUS, INSULA LUXUI DEDITA¹

«Φιλήδονοι και πολύ ερωτοπαθείς», έγραψε εκείνον τον καιρό, με περιφρόνηση, αλλά και κάποια νοσταλγία, ο αδελφός Στέφανος Λουζινιάν, λόγιος από ιστορική οικογένεια, που είχε ασπαστεί τον θρησκευτικό βίο: «Οι κάτοικοι της Κύπρου θεωρούν πως η εντιμότητα είναι ένας αναγκαίος περιορισμός. Διαφορετικά θα αποχαλινώνονταν πλήρως. Είναι γεγονός ότι υπάρχουν στην Κύπρο περισσότεροι δημόσιοι οίκοι ανοχής από οπουδήποτε αλλού στον κόσμο! Και η φύση, η ομορφιά, ο αέρας του νησιού συντελούν σε αυτήν την παρέκκλιση, στις διασκεδάσεις, στα παιχνίδια... που δεν αφορούν μόνο τους κατοίκους πολύ γρήγορα και οι ξένοι προ-

¹ Κύπρος, νησί αφοσιωμένο στην πολυτέλεια.

σαρμόζονται... Γιατί βρίσκουν εξαίρετους κήπους και φρούτα κάθε λογής κι απέραντους καταπράσινους αμπελώνες. Και πηγές και δροσερές κρήνες. Κάθε μέρα, με ρωμαλέα άλογα, σκυλιά και γεράκια, κυνηγούν λαγούς και πέρδικες, αλλά και πάπιες στις λιμνούλες... Έπειτα διασκεδάζουν παίζοντας χαρτιά. Παραθέτουν γεύματα πολύ συχνά και προσκαλούν τους ξένους. Χορεύουν όλοι, άνδρες και γυναίκες, κάθε είδους χορό... Το πιο σημαντικό λιμάνι, που ευημερεί χάρη σε κερδοφόρες συναλλαγές, είχε ονομαστεί Fama Augusti ήδη από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και μετονομάστηκε σε Φαμαγκούστα τον καιρό των Σταυροφοριών. Εκεί σήμερα φωλιάζει άφθονος πλούτος και, μαζί του, όλες οι παρεκκλίσεις που συνήθως επιφέρει το χρήμα».

Έχοντας, λοιπόν, γνωρίσει μια μακρά και γαλήνια περίοδο ειρήνης, όλοι στο νησί, και ιδιαιτέρως στην Αμμόχωστο, ενοχλούνταν από την απρόσμενη άφιξη των γαλερών με τους τόσους ενόπλους, που είχαν σταλεί από τη Βενετία.

Όταν ο νέος γενικός καπιτάνος του Βασιλείου της Κύπρου, ο στρατιωτικός δηλαδή διοικητής (γόνος της παλιάς κι ανστηρής βενετικής οικογένειας των Μπραγκαντίν, φημισμένος για τη σκληρότητά του), αποβιβάστηκε με τους αξιωματούχους του, οι άρχοντες του νησιού, που είχαν συγκεντρωθεί για να τον υποδεχτούν, καταπνίγοντας την παλιά τους υπερηφάνεια και τον πόθο για ανεξαρτησία, προσπαθούσαν, κοιτώντας τον, να μαντέψουν το μέλλον.

Συνηθισμένοι σε επιβλητικούς, γκριζομάλληδες, αφηρημένους πολιτικούς αξιωματούχους με τηβέννους, είδαν απρόσμενα έναν σαραντάρη ψηλό με αποφασιστικό βήμα και με στολή που ακολουθούσε την υπέροχη εκείνη μόδα του όψιμου ιταλικού 16ου αιώνα, η οποία προσέδιδε στο ανδρικό σώμα αγαλμάτινη μεγαλοπρέπεια. Όλοι αισθάνθηκαν την ίδια ανησυχία: «Φαίνεται να θέλει πραγματικά να κυβερνήσει...» Εντείνοντας τους φόβους τους, οι καλά πληροφορημένοι πρόσθεσαν: «Έχει περάσει όλη του τη ζωή στη θάλασσα!» (υπηρετώντας, δηλαδή, στη φοβερή αρμάδα της Βενετικής Δημοκρατίας). «Και να 'ταν μόνο αυτό! Έχει κυβερνήσει ακόμα και γαλέρες στις οποίες κωπηλατούσαν κατάδικοι. Χιλιάδες εγκληματίες, οι πιο ατίθασοι μάλιστα».

«Τώρα τι μας τον στέλνουν εδώ;» Οι μακρινές εκείνες φήμες για έναν πόλεμο, που φαινόταν απίθανος, μεταμορφώνονταν ξαφνικά σε μια απειλή ζοφερή, θανάσιμη ίσως, που σερνόταν σαν φίδι. Σύντομα, όμως, συμπέραναν όλοι ότι ήταν παράλογο να πανικοβάλλονται.

«Είναι αλήθεια ότι στη Βενετία μιλάνε για σύρραξη; Σε αυτό εδώ το νησί;»

«Πενήντα χρόνια τώρα ακούμε για πολέμους με την Οθωμανική Αυτοκρατορία! Αλλά εδώ ποτέ δεν γίνεται τίποτα».

Ακόμα και οι έμποροι που, από τα παράλια της Αιγύπτου και της Συρίας, έπιαναν σκάλα στην Κύπρο με τα πλοία τους ξέχειλα, έλεγαν: «Πουλές κι αγοράζεις τα πάντα! Δεν έχουμε ξαναδεί τόση κίνηση». Οι στρατιώτες που επέβαιναν στις γαλέρες για να τις προφυλάσσουν από τους ακατάβλητους λεβαντίνους πειρατές το επιβεβαίωναν: «Βγήκαμε σώοι κι αβλαβείς». Το εξαιρετικά πλούσιο, οχυρωμένο λιμάνι της Αμμοχώστου κατακλυζόταν από αγοραστές. «Θυμίζει το Μπορν στη Βαρκελώνη!», έλεγαν φωναχτά Καταλανοί και Γενοβέζοι, «έτσι που υψώνεται πάνω απ' τη θάλασσα, με πύργους και προμαχώνες· είναι απόρθητο!» Το χρήμα έρεε, ζωηρά παζάρια γίνονταν παντού, ως τους μόλους· οι αχθοφόροι τραβούσαν φορτία με πραμάτιες. Και καθώς το χρήμα υποδαυλίζει τα πιο παράλογα όνειρα, εάν κάποιος επέμενε να κινδυνολογεί περί εισβολής, οι υπόλοιποι τον έκοβαν εν χωρώ: «Φαντασιοπληξίες της κακιάς ώρας! *Ποτέ δεν υπήρξε τόση κίνηση όση έχουμε αυτό το καλοκαίρι*». Κάποιος που έζησε στο γλυκό νησί της Κύπρου το φθινόπωρο εκείνο του έτους 1569, το τόσο απατηλά μετέωρο μπροστά σε ένα αβέβαιο μέλλον, έγραψε αργότερα ότι τα τριαντάφυλλα, «σαν να αποχαιρετούσαν», άνθιζαν και ξανάνθιζαν στους κήπους.

Την επαύριο, στο κάστρο πάνω απ' το λιμάνι, ο νέος γενικός διοικητής της Κύπρου αγνάντευε τον ορίζοντα, ενώ ερχόταν να τον συναντήσει, με βαριά επισημότητα, φορώντας τη μακριά μαύρη του τήβεννο, ο προεξάρχων του Συμβουλίου των πολιτών, ο δικηγόρος Ματθαίος Σόλφιος, ο οποίος καταγόταν από παλιά ελληνική οικογένεια «... και ήταν ορθόδοξος!»

Χαιρέτησε με τον σεβασμό που επέβαλλε το πρωτόκολλο. Ύστερα, κι ενώ όλοι τούς έριχναν λοξές ματιές, στράφηκε για να δείξει τη γαλήνια

έκταση του κόλπου, θυμίζοντας ότι την προηγούμενη χρονιά είχε γεμίσει με τις εξήντα γαλέρες μιας τουρκικής μοίρας, που είχαν αγκυροβολήσει στη ράδα. Χαμογέλασε: «Μας είχαν προαναγγείλει ότι επρόκειτο για *εθιμοτυπική επίσκεψη!*» (Όσο, όμως, Βενετοί και Κύπριοι ναυτικοί σχολίαζαν αρνητικά, με ασύνετο αίσθημα ανωτερότητας, την κακή επίστρωση εκείνων των πλοίων, που είχαν βγει από τα ναυπηγεία του Βοσπόρου κι είχαν ένα μονάχα, βαρύ κι απαρχαιωμένο, κανόνι στην πλώρη, οι Οθωμανοί αξιωματούχοι εξέταζαν προσεκτικά τους ισχυρούς προμαχώνες της Αμμοχώστου).

Ο δικηγόρος Σόλφιος δήλωσε: «Έχω ταξιδέψει πολύ, πάντα στη θάλασσα: Σικελία, Νάπολη, Σαρδηνία, Γένοβα, και Μασσαλία, και Κόστα Μπράβα... Ε, λοιπόν, τίποτα σε αυτές τις πόλεις δεν συγκρίνεται με τη δύναμη της Βενετίας...»

Ο γενικός διοικητής Μπραγκαντίν έκανε με υπερηφάνεια να ευχαριστήσει. Αλλά ο δικηγόρος Σόλφιος συνέχισε: «Εάν ταξιδέψει κανείς από λιμάνι σε λιμάνι μέχρι εκεί πάνω και στη συνέχεια επιστρέψει, ακολουθώντας την ίδια διαδρομή...» Η βαριά φωνή του, εξασκημένη να αντηχεί σε μεγάλες αίθουσες, χαμήλωσε, προσλαμβάνοντας έναν τόνο επιφυλακτικό, σχεδόν εμπιστευτικό· κι όλοι κατάλαβαν πως δεν αναφερόταν σε ταξίδια αναψυχής. «... Ε, λοιπόν, τότε μόνο αντιλαμβάνεται πόσο απομονωμένοι είμαστε, πόσο μακριά βρισκόμαστε, εδώ στη γλυκύτατη Κύπρο μας». Τον κοίταγαν εξεταστικά. Το απόλαυσε κάνοντας μια παύση. «... Κι, αντίθετα, πόσο απειλητικά κοντά μας είναι τα βουνά της Καραμανίας, η Οθωμανική Αυτοκρατορία».

Ακολούθησε μια στιγμή παγερής αμηχανίας. Ο υπασπιστής του γενικού διοικητή, ο καλογυμνασμένος συνταγματάρχης Ντάβιντε Νότσε, ο οποίος ήταν ειδήμονας στην τέχνη του πολέμου, σκέφτηκε: «Αυτόν εδώ θα τον έχουμε εναντίον μας». Αλλά ο γενικός διοικητής αποκρίθηκε ατάραχα: «Είναι αλήθεια. Είμαστε πολλά ναυτικά μίλια μακριά. Σε περίπτωση ανάγκης, όμως, φυλάσσονται πολύ καλά». Για πρώτη φορά όλοι πρόσεξαν τον τόνο της φωνής του, μιας φωνής που ήταν μαθημένη να διατάζει· και την απόλυτη εμπιστοσύνη στη δύναμη των όπλων να καταπνίγουν τις έριδες που δηλητηρίαζαν τότε, όπως και σήμερα, τη Μεσόγειο. Ο δικηγόρος Σόλφιος δεν είπε τίποτα. Κι οι υπόλοιποι αντιλήφθηκαν πως τόσο ο εκπρόσωπος της αυστηρής βενετικής εξουσίας όσο και ο προεξάρχων των

ελληνορθοδόξων Κυπρίων, που είχαν υποστεί την οδυνηρή απώλεια της ανεξαρτησίας τους, αισθάνονταν από αυτή τη στιγμή μια αθεράπευτη αδυναμία να ανεχθούν ο ένας τον άλλο.

Σαν να έσκαγε πάνω του ένα πλάγιο θαλασσινό κύμα, ήρθε ξαφνικά στο νου του γενικού διοικητή η θύμηση της τελευταίας του μέρας στη Βενετία. Προχωρούσε στα σιωπηλά εκείνα δρομάκια, συζητώντας με έναν παλιό έμπιστο φίλο του, τον ισχυρό συγκλητικό Φραντσέσκο Λόγκο. Στο βάθος ξεπρόβαλλε ο ταρσανάς, το ναυπηγείο, που τόσο φοβούνταν και φθονούσαν οι ναυτικές δυνάμεις ολόκληρης της Ευρώπης· ήταν ο απόρρητος πυρήνας της βενετικής ναυτικής δύναμης, γι' αυτό και κανείς ξένος δεν μπορούσε να εισέλθει χωρίς την άδεια του ανώτατου Συμβουλίου των Δέκα. Ο συγκλητικός Λόγκο του είχε πει σε τόνο ανάλαφρο, σαν να φλυαρούσε: «Όλοι εδώ πιστεύουν πως εσύ και οι άνδρες σου πηγαίνετε εκεί κάτω, στην πλούσια Κύπρο μας, για το τίποτα». Χαμογελούσε. «Με δυο λόγια, φεύγεις για έναν πόλεμο που κανείς δεν κήρυξε και για τον οποίο κανείς δεν θέλει να μιλήσει... Όλοι ελπίζουν να μην πέσει το βάρος πάνω τους».

Ο γενικός διοικητής τον κοίταξε. Ο συγκλητικός Φραντσέσκο Λόγκο ήταν ο ένας από τους τρεις Σοφούς του ανώτατου κρατικού συμβουλίου της Βενετικής Δημοκρατίας· και δεν ήταν άνθρωπος που θα αστείευόταν. Όταν χαμογελούσε, βρισκόταν συνήθως μπροστά σε κάποια καταστροφή. Συνέχισε με λεπτότητα, σαν να τον συνέχαιρε για μια αναπάντεχη τύχη: «Οφείλω, ωστόσο, να σου πω πως κανείς μας δεν θα καταφέρει να αποφύγει τον πόλεμο. Η Μεσόγειός μας -δυστυχώς!- κατοικείται από ανθρώπους που πιστεύουν σε πάρα πολλές διαφορετικές θρησκείες. Κι όλες, όταν χρειάζεται, αποτελούν καλό πρόσχημα για σύγκρουση». Αναστέναξε. «Κείνο το οθωμανικό σχέδιο για μια διώρυγα μεταξύ Μεσογείου και Κασπίας θάλασσας, για να ανοίξει ξανά η παλαιά χερσαία οδός προς την καρδιά της Κίνας, που είχε περιγράψει κάποτε ο Τζοβάννι ντα Πιάν ντελ Κάρπινε...» Εξακολουθούσε να χαμογελάει, με κάποια νοσταλγία ίσως. «Θυμάσαι; Διαβάζαμε γι' αυτά μικροί: *Historia Mongolorum quos Tartaros appellamus...*² Να, εκείνη η διώρυγα, αν πετύχαινε, θα μπορούσε ν' αλλάξει τον κόσμο...»

² Η Ιστορία των Μογγόλων, τους οποίους αποκαλούμε Τάταρους.

Ο συγκλητικός Λόγκο αναστέναξε για μια ακόμα φορά. Έπειτα, με τη γαλήνια φωνή του, που έμενε πάντα σταθερή, ακόμα και μπροστά σε μια θανατική καταδίκη, κατέληξε: «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κυριολεκτικά ασφυκτιά εντός των συνόρων της. Και θα αναζητήσει διέξοδο. Εισ βάρος μας». Ήταν ψυχρός τώρα. Και, σαφώς, δεν άφηνε ελπίδες. «Τον σουλτάνο Σελήμ τον περιτριγυρίζουν οι υποστηρικτές του πολέμου: αφού χάθηκε η παλαιά χερσαία οδός προς τα βάθη της Κίνας, θέλουν να αποκτήσουν ελεύθερη πρόσβαση τουλάχιστον προς δυσμάς, στον Ωκεανό, στον Νέο Κόσμο. Πρώτος σταθμός τους θα είναι ίσως η Κύπρος μας, η οποία βρίσκεται τόσο κοντά στις δικές τους ακτές. Έπειτα, μάλλον θα ενισχύσουν τις βάσεις των κουρσάρων τους στην Τρίπολη, στην Τύνιδα, στο Αλγέρι. Κι από εκεί θα επιτίθενται στις ισπανικές νηιοπομπές που, από τον Νέο Κόσμο, τον κόλπο της Αβάνας, επιστρέφουν φορτωμένες με χρυσάφι στα λιμάνια της Σεβίλλης και της Βαρκελώνης...»

Ο συγκλητικός Λόγκο έκανε μια παύση. Ύστερα πρόσθεσε κάπως καθησυχαστικά: «Έχουμε, όμως, έναν σύμμαχο· έναν μονάχα, αλλά -ευτυχώς- σταθερό. Μέσα στα ανάκτορα του σουλτάνου. Τον πρωθυπουργό του, τον μεγάλο βεζίρη Μεχμέτ Σοκολού. Είναι παμπόνηρος, το ξέρουν όλοι. Αλλά και σοφός. Και φοβάται πως, αν η αρμάδα του κατέβει στη Μεσόγειο, θα θορυβήσει τον ποντίφικα στη Ρώμη, την πανίσχυρη Ισπανία των Αψβούργων και ποιος ξέρει ποιον άλλον· και θα πυροδοτήσει καθολική σύρραξη. Οι στρατιωτικοί του απαντούν ότι ο βασιλιάς της Ισπανίας απεχθάνεται εμάς, τους Βενετούς, περισσότερο από ό,τι τους Τούρκους κι ότι, συνεπώς, εάν δεχτούμε επίθεση, δεν θα μας βοηθήσει». Χαμογέλασε. «Ο Μεχμέτ Σοκολού, όμως, επιμένοντας, ρώτησε τους στρατιωτικούς του: “Ξέρετε την ιστορία των δυο μικρών μαντρόσκυλων και του μεγάλου λύκου; Δυο μαντρόσκυλα πολύ μικρά, που μετά βίας καταφέρνουν να φυλούν τα πρόβατα, έχει το καθένα από ένα μαντρί να προστατέψει. Κι όταν το ένα απ’ τα δύο πλησιάζει υπερβολικά, το άλλο πετάγεται έξω γρυλίζοντας· δαγκώνονται, κυλιούνται στη λάσπη. Αλλά δεν σκοτώνουν το ένα το άλλο. Μια χειμωνιάτικη νύχτα, ενώ τα δυο τους τσακώνονται, βγαίνει απ’ το δάσος ο μεγάλος λύκος και πλησιάζει στα μαντριά. Τα δυο μαντρόσκυλα σταματούν να δαγκώνουν το ένα το άλλο κι επιτίθενται στον μεγάλο λύκο μαζί. Είναι μικρά, αλλά δύο. Τον κατασπαράζουν”». Ο συγκλητικός Λόγκο χαμογελούσε: «Σήμερα, δυστυχώς,

λίγοι Τούρκοι ακούνε τον Μεχμέτ Σοκολού, γιατί αυτός είναι ο άνθρωπος που αστόχησε στη διάνοιξη της διώρυγας για την Κίνα».

Περπατώντας, είχαν φτάσει στον ναύσταθμο. Ο συγκλητικός Λόγκο σταμάτησε. «Η ειρήνη κράτησε πάρα πολλά χρόνια! Κι έχουμε ξεχάσει πως οι Τούρκοι είναι οι καλύτεροι πολεμιστές στον κόσμο! Εάν στη ναυπήγηση γαλερών είχαν τέχνη ανάλογη με τη δύναμη που επιδεικνύουν στις μάχες, δεν θα μπορούσε να τους αντισταθεί κανείς. Ευτυχώς, όμως, την τέχνη αυτή δεν την κατέχουν...» Εξακολουθώντας να χαμογελά, πρότεινε στον γενικό διοικητή Μπραγκαντίν: «Ας μπούμε. Πάμε να δούμε σε τι στάδιο βρίσκονται τα έργα μας».

Με τα πρώτα προμηνύματα του πολέμου, η κυβέρνηση της Βενετικής Δημοκρατίας -λαμβάνοντας υπόψη τη διαφορούμενη στάση του Ισπανού βασιλιά, την αδράνεια άλλων πιθανών συμμάχων και το πλήθος των οθωμανικών δυνάμεων- είχε προβλέψει: *«Αυτός ο πόλεμος, εάν ξεσπάσει, θα κριθεί στη θάλασσα. Θα πρέπει να βυθίσουμε αμέσως ολόκληρη την οθωμανική αρμάδα»*.

Τότε ο πεισματάρης, γηραιός προνοητής του ναυστάθμου Τζαν Αντρέα Μπαντοέρ κι ο ανήσυχος, επινοητικός νεαρός μηχανικός Τόνι Σουριάν, ο οποίος ήταν δεξιοτέχνης στους οπλισμούς, συνέλαβαν ένα σχέδιο. Το παρουσίασαν με ενθουσιασμό. Είχε, όμως, τόσο μεγάλη καταστροφική δύναμη σε σχέση με όσα ήταν -από τεχνική άποψη- γνωστά μέχρι τότε, που οι στρατιωτικοί διοικητές το θεώρησαν εκτός πραγματικότητας. Στάθηκαν να ακούσουν και να δουν αμίλητοι. Κι έπειτα δήλωσαν: «Μεγαλοφυής ιδέα. Αλλά εντελώς θεωρητική». Κάποιος μάλιστα γέλασε.

Ωσπου, ένα πρωινό, εμφανίστηκε ο τραχύς αρχιναυπηγός Τσέσκο Μπρεσάν και, σε βενετική διάλεκτο, ανακοίνωσε: *«Τον τρόπο να κατασκευαστεί ό,τι χρειάζεται, για να μεταφέρετε αυτά που θέλετε, θαρρώ πως τον βρήκα»*. Από τη στιγμή εκείνη ξεκίνησε ένας ιλιγγιώδης αγώνας ενάντια στον χρόνο, που περιβλήθηκε από εμμονική μυστικότητα.

Έτσι ο γενικός διοικητής Μπραγκαντίν -μια μέρα προτού αναχωρήσει για να υπερασπιστεί το νησί της Κύπρου, το οποίο διέτρεχε κίνδυνο εισβολής- είδε, σε κάποια κρυφή κάμαρα του ναυστάθμου, το έξοχο σχέδιο που του έδειξε προσεκτικά ο συγκλητικός Λόγκο πάνω σε ένα τσαλακωμένο φύλλο χαρτί: *«Κανείς ποτέ, στα πελάγη μας, δεν έβαλε ως σήμερα με τον νου του κάτι παρόμοιο. Θα δώσουμε και τη ζωή μας, αν χρειαστεί,*

ώστε κανείς, έξω από αυτό το δωμάτιο, να μην το μάθει». Για μια στιγμή ο γενικός διοικητής είχε σφίξει τα βλέφαρα, σαν να ήθελε να κρατήσει στη μνήμη του αυτήν την εικόνα. Ο Μάρκο Κουιρίνι, συνάδελφος, σπουδαίος ναυτικός και φίλος από τα χρόνια της εφηβείας, έτρεξε προς το μέρος του. Γελούσε κι εκείνος: «Είδες; Κι εμείς που λέγαμε: “Αδύνατον!” Ας γιορτάσουμε πίνοντας, τώρα! Με ένα ποτηράκι δροσιστικό λευκό κρασί!»

Σε μικρή απόσταση από τον ναύσταθμο είχε ανοίξει μια περίφημη ταβέρνα η Μαριέττα της Μποβολέντα. Πλησίασαν στον πάγκο· η Μαριέττα τούς κοίταξε κι έβαλε εύθυμα κρασί στα ποτήρια. Ο συγκλητικός Λόγκο είπε στον γενικό διοικητή Μπραγκαντίν: «Βασιζόμαστε σε σένα πάρα πολύ». Χαμογελούσε. «Το φρούριο της Κύπρου, που θα χρειαστεί να υπερασπιστείς, είναι ισχυρότερο από εκείνο της Μάλτας». Κοιτάχτηκαν. Ο συγκλητικός συνέχισε: «Θα χρειαζόταν να στείλουν εναντίον σου πάνω από 200.000 άνδρες και μια ολόκληρη αρμάδα στη θάλασσα· και να σας πολιορκήσουν για μήνες...» Για μια στιγμή το βλέμμα του αφαιρέθηκε.

Ο γενικός διοικητής σκέφτηκε: «Τι να θέλει να μου πει στ’ αλήθεια;» Μα ήταν φίλοι μια ζωή... Κι ο συγκλητικός συνέχισε, σαν να οργάνωνε μια κυνηγετική εξόρμηση: «*Από σένα θα χρειαστούμε μονάχα να κρατήσεις τους Τούρκους καθηλωμένους εκεί, γύρω από την Κύπρο μας, ως τη μέρα που θα εξαπολύσουμε εναντίον τους αυτό που ετοιμάζεται εδώ μέσα.*»

«Δεν θα καθυστερήσουμε!» υποσχέθηκε με ζέση ο νεαρός μηχανικός Τόνι Σουριάν. «Τώρα πια δεν χρειάζομαι πολύ χρόνο. *Πάντως τη μέρα εκείνη, πιστέψτε με, θα αλλάξουν όλες οι μάχες στη θάλασσα!*»

Ο ΓΛΥΚΟΣ ΕΚΕΙΝΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ

Ήταν Σεπτέμβρης του 1569, ο ωραιότερος Σεπτέμβρης που είχαν δει εδώ και χρόνια. Στη δασώδη ενδοχώρα της Κωνσταντινούπολης, προς την Αδριανούπολη, είχαν μαζευτεί κοντά στον σουλτάνο Σελήμ, με θαυμάσια εκπαιδευμένα άλογα, λαγωνικά, μολοσσούς και γεράκια, έτοιμοι για μια μεγαλοπρεπή κυνηγετική εκδρομή, όλοι όσοι στο αυτοκρατορικό *Διβάνι* έκριναν αναγκαίο «τον πόλεμο στη Μεσόγειο» και θεωρούσαν ως πρώτο βήμα την κατάκτηση του νησιού της Κύπρου. Με πονηριά και δεξιότητες

είχαν δημιουργήσει έναν κλοιό γύρω από τον μοναδικό άνθρωπο που αρνούνταν πεισματικά: τον δαιμόνιο και προνοητικό πρωθυπουργό, τον μεγάλο βεζίρη Μεχμέτ Σοκολού (τον Βόσνιο εκείνο προσήλυτο στο Ισλάμ που -όταν ήταν ακόμα νεαρός, τετραπέρατος, ορθόδοξος μοναχός- ονομαζόταν Μιχαήλ Σοκόλοβιτς).

Χάρη στις παλιές του εμπειρίες, ο Μεχμέτ Σοκολού γνώριζε καλά τις πολιτικές γραμμές της Δύσης και είχε προβλέψει δυσοίωνα: *«Θα τρομάξουμε τον πάπα στη Ρώμη κι ο πάπας θα ξεσηκώσει την Ισπανία· θα βάλλουμε φωτιά στη Μεσόγειο με μια ανεξέλεγκτη σύγκρουση!»* *«Για την εύκολη κι ασφαλή επέκταση της Αυτοκρατορίας μας»*, επέμενε -αντίθετα- να υποδεικνύει τα γόνιμα και δασώδη εδάφη που εκτείνονταν για χιλιάδες μίλια προς τον Βορρά, κατά μήκος του Δούναβη, όπου είχε ήδη σημειωθεί η νίκη του Μοχάτς και, στη συνέχεια, η συντριπτική κατάκτηση της Βούδας και του Βελιγραδίου· και προς τα βορειοανατολικά, πέρα από τα Ουράλια και τον Βόλγα, όπου απλώνονταν οι ακόμα μεγαλύτερες εκτάσεις των μακρινών τους προγόνων. Γι' αυτό είχε θυμίσει στον σουλτάνο Σελήμ: *«Ο ένδοξος πατέρας σου έχασε τη ζωή του μπροστά στα τείχη του Ζίγκενβαρ, όχι σε κάποια γαλέρα εμβολισμένη πάνω από μια άγνωστη υδάτινη άβυσσο»*.

Αλλά ο Αλή πασάς, ο καπουδάν της θάλασσας, ο αρχιναύαρχος, δηλαδή, που θεωρούσε ως βάση για την ισχύ της Αυτοκρατορίας τη θάλασσα, κι ο σίγουρος, ομοϊδεάτης, σύμμαχός του, ο Λαλά Μουσταφά πασάς, ο σερδάρης, αρχιστράτηγος των στρατευμάτων που επέβαιναν στα πλοία, είχαν κατορθώσει -ύστερα από δεκαετίες σφοδρών συγκρούσεων στην καρδιά της Ευρώπης- να συνάψουν την πλέον αναπάντεχη κι απίθανη ειρήνη με τον παλαιό, μεγάλο εχθρό: τον Φερδινάνδο των Αψβούργων, καθολικό αυτοκράτορα της Αυστρίας και της Γερμανίας (που είχε να αντιμετωπίσει εκατομμύρια ανήσυχων -λουθηρανών, ουγενότων και καλβινιστών- υποτελών).

Η ειρήνη εκείνη επέτρεπε τώρα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία έναν εύκολο «πόλεμο στη Μεσόγειο», αφού είχε τα νώτα της καλυμμένα.

Έτσι, κατά τη διάρκεια της κυνηγετικής εκδρομής στους λόφους της Αδριανούπολης -σε στιγμές μεθυστικής, ζωώδους βίας, όταν τα σκυλιά, αλλά και οι πλήκτες κι οι ιππείς, με λόγχες και στείλιάρια, έπεφταν πάνω σε κάποιον δυνατό μπροστάρι αγριόχοιρο- πάρθηκε ενδόμυχα η απόφαση

για την κατάκτηση του νησιού της Κύπρου. Κι όπως τα κότσια του μεγάλου αγριόχοιρου κομματιάστηκαν με ένα χτύπημα του *σαμσίρ*, οι συνετές αντιρρήσεις υπέρ της ειρήνης κάμφθηκαν μπροστά στη διάσημη ρήση του Λουτφί πασά: *«Η ισχύς στη θάλασσα είναι πολύ πιο σημαντική από ό,τι η ισχύς στη στεριά. Γιατί κανείς δεν μπορεί να σκάψει τάφρους εκεί ή να κατασκευάσει τείχη»* (άποψη που, αιώνες αργότερα, θα υποστήριζε και η Βρετανική Αυτοκρατορία).

Κι ενώ οι σκοπευτές έγδερναν το θήραμα, ο σεϊχουλισλάμης Εμπουσουνούντ ετοιμάζε έναν αδυσώπητο *φετβά*, ένα θρησκευτικό δηλαδή -και συνεπώς απαράβατο- παράγγελμα «ιερού πολέμου». Διακόπηκαν, έτσι, οι εξαιρετικά προσεκτικές, μυστικές επαφές μεταξύ του μεγάλου βεζίρη Μεχμέτ Σοκολού και του πρέσβη της Βενετικής Δημοκρατίας στην Κωνσταντινούπολη.

ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΑ, «ΧΡΥΣΟΦΡΥΣ» ΚΑΙ ΛΕΥΚΟ ΚΡΑΣΙ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΝΕΛΙΑΝΟ

«Εάν η Οθωμανική Αυτοκρατορία μάς επιτεθεί εκεί κάτω, στην Κύπρο μας, δεν ξέρουμε κατά πόσον θα εξακολουθήσουν να μας υποστηρίζουν οι σύμμαχοί μας», δήλωσε ωμά ο ευγενής Αλβίζε Μοτσενίγκο -εκφραστής των απόψεων όσων ήταν υπέρ του πολέμου στη βενετική Σύγκλητο- κατά τη διάρκεια ενός μυστικού δείπνου στα ιδιωτικά διαμερίσματα του αρχοντικού του, περιστρέφοντας ανάμεσα στα δάχτυλά του ένα κολονάτο ποτήρι με αρωματικό λευκό κρασί από το Κονελιάνο. Το ακούμπησε πάνω στο τραπέζι και κοίταξε τους δυο συνδαιτυμόνες του, τον ισχυρό συγκλητικό Φραντσέσκο Λόγκο και τον πολύπειρο Τζοβάννι Σοράντζο, πρέσβη στη νευραλγική Αγία Έδρα, στη Ρώμη. *«Γνωρίζουμε αντίθετα»*, είπε, *«ότι πολλοί θα μας άφηναν ευχαρίστως μόνους μας να αναλωθούμε σε πόλεμο. Πρέπει να αντιδράσουμε»*.

Ο συγκλητικός Λόγκο (ο ίδιος που, στον ναύσταθμο, είχε δείξει τους νέους οπλισμούς στον φίλο του γενικό διοικητή Μπραγκαντίν προτού ο τελευταίος αναχωρήσει για την Κύπρο: *«Ένα καταπληκτικό μυστικό, που θα πρέπει κανείς να κρατήσει κρυφό ακόμα κι αν χρειαστεί να θυσιάσει τη ζωή του!»*) απάντησε, με το γνωστό του χαμόγελο, που ξεπρόβαλε ανά-

μεσα στα απαλά γκριζα γένια του: *«Μα δεν γνωρίζουμε ούτε πόσοι από τους σημερινούς μας εχθρούς θα είναι και αύριο εχθροί μας. Γιατί μια τουρκική επίθεση στη Μεσόγειο θα ήταν καταστροφική και για αυτούς».*

Βρίσκονταν σε ένα γωνιακό δωμάτιο του αρχοντικού και το μπαλκόνι έβλεπε σε κάποιο έρημο μικρό κανάλι. Ήταν ένα γλυκό φθινοπωρινό βράδυ· μια γραμμή λιμνοθάλασσας φαινόταν στο βάθος· καμιά πνοή ανέμου δεν τάραζε τα ακύμαντα νερά. Δεν υπήρχε προσωπικό υπηρεσίας γύρω από το μικρό τους τραπέζι. Στο κέντρο του είχε αποτεθεί μια εκλεκτή λιχουδιά της Αδριατικής, που ονομαζόταν από τους ψαράδες «χρυσόφρυς», εξαιτίας του χρυσαφένιου τόξου πάνω από τα μάτια της· ήταν επιδέξια μαγειρεμένη σε φούρνο με μαλακά καυσόξυλα και συνοδευόταν από κρεμώδες ριζότο, σύμφωνα με μια παλιά συνταγή του Μπουράνο. Όμως, ακόμα κι αυτό το ελαφρύ φαγητό φάνταζε υπερβολικό μπροστά στις ανησυχίες τους. Και το κρασί έχανε τη δροσιά του στα ποτήρια.

Από την πρώτη υπόνοια απειλής κατά του νησιού της Κύπρου, η βενετική κυβέρνηση είχε εκτιμήσει, έμπειρα και ρεαλιστικά, πως δεν θα μπορούσε να αποκρούσει -μόνη της- μια επίθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δόγης ήταν τότε ο Πιέτρο Λορεντάν, άρρωστος και σε μεγάλη ηλικία: τον είχαν εκλέξει εύκολα, κατά πλειοψηφία, γιατί σε καιρό ειρήνης δεν θα ενοχλούσε κανέναν. Τώρα, όμως, φαινόταν πως οι ισορροπίες στη Μεσόγειο άλλαζαν καταγιστικά, σαν ρωγμές στα βουνά στην αρχή μιας κατολίσθησης.

«Ο έρμος ο Λορεντάν δεν μπορεί καν να κατεβεί ως τον Άγιο Μάρκο τις Κυριακές...» βεβαίωσε συμπονετικά ο συγκλητικός Λόγκο. Στη Βενετία όλοι πλέον προέβλεπαν -και οι περισσότεροι περίμεναν- πως ο Αλβίξε Μοτσενίγκο, αυστηρός υπέρμαχος του συγκεντρωτισμού και πολέμιος της *«ήπιας συννετής διπλωματίας»*, θα ανερχόταν σύντομα στο δουκικό αξίωμα. Όπως ήταν αναμενόμενο, ο Μοτσενίγκο εκφράστηκε επιθετικά, με άκομψη λακωνικότητα: «Εδώ και τριάντα χρόνια δεν είχαμε άλλη κυβέρνηση τόσο ασταθή όσο η τωρινή. Και στην ανώτατη διοίκηση της αρμάδας επιμένουμε να κρατάμε τον Τζιρόλαμο Τζάνε, που τα καταφέρνει, βέβαια, όταν χρειάζεται να συνοδεύσει μια νηοπομπή από μαούνες, αλλά, αν εμφανιστεί μια συμμαχία κουρσάρων, είναι ικανός να τους αφήσει να φτάσουν ως τη λιμνοθάλασσα».

Ο συγκλητικός Λόγκο, ενοχλημένος από αυτήν τη συναισθηματικά φορ-

τισμένη παρέμβαση, στράφηκε προς τον τρίτο συνδαιτυμόνα, τον πρέσβη Τζοβάννι Σοράντζο, που παρέμενε σιωπηλός. Είπε ευγενικά: «Θα πρέπει να χειριστείτε την κατάσταση όταν επιστρέψετε στη Ρώμη, ανάμεσα στους διπλωμάτες που έχουν συγκεντρωθεί στον λόφο του Βατικανού...»

Ο Σοράντζο ψιθύρισε χαμογελώντας: *«ο οποίος αποτελεί μια φωλιά από έχιδνες των Αψβούργων, των Ισπανών και των Γάλλων, πλέον»*. Ο συγκλητικός Λόγκο χαμογέλασε με τη σειρά του και συνέχισε: «Θα πρέπει να κάνετε ό,τι είναι δυνατόν ώστε η Αγία Έδρα και, μαζί της, ο βασιλιάς της Ισπανίας, ο δούκας της Σαβοΐας, η Δημοκρατία της Γένοβας, ο μεγαδούκας της Τοσκάνης κι όσοι άλλοι μπορούν να προσεγγιστούν, να μας υποσχεθούν πως θα παρέμβουν εάν δεχτούμε επίθεση! Μας αρκεί η υπόσχεση για την ώρα. Έστω και στα λόγια, *για την προάσπιση της χριστιανισσύνης*. Πρέπει, όμως, να το μάθουν οι Οθωμανοί! Να τρομάξουμε τον Αλή πασά και τη φιλοπόλεμη παράταξή του, να δώσουμε επιχειρήματα στον πρωθυπουργό, τον φίλο μας, τον Σοκολού, που εναντιώνεται... Το συντομότερο. Γιατί δεν ξέρουμε πόσο χρόνο θα μας αφήσουν οι Οθωμανοί...» Εξέθετε το σχέδιο γνωρίζοντας ότι επρόκειτο για έναν δύσκολο δρόμο. Ποιες δυνάμεις και για ποια συμφέροντα θα συμμαχούσαν ανοιχτά με τη Βενετία μπροστά σε έναν τέτοιο κίνδυνο; Απέναντι σε αυτόν τον εχθρό;

Ο πρέσβης, πράγματι, απάντησε: «Εργάζομαι προς αυτήν την κατεύθυνση...», πράγμα που σήμαινε: «Μέχρι στιγμής δεν τα έχω καταφέρει».

Ο συγκλητικός Λόγκο, από την πλευρά του, επέμεινε: «Μιλήστε μας για τη Ρώμη».

«Βρισκόμαστε όλοι εκεί, κάθε μέρα», αναστέναξε ο Σοράντζο, «στις θείες λειτουργίες στη βασιλική του Λατερανού και σε άλλες εκατό εκκλησίες. Αλλά, από τους τρόπους με τους οποίους οι πρέσβεις χαιρετούν ο ένας τον άλλο, μαζεύονται σε ομάδες, μιλούν ή σωπαίνουν, δεν ξεγελιέμαι. Κανείς δεν θα κάνει κάτι για να μας βοηθήσει αν δεν το επιτρέψει η Ισπανία, ο αυτοκρατορικός οίκος των Αψβούργων».

Σταμάτησε να μιλά κι απλώθηκε η σιγαλιά της λιμνοθάλασσας. Ο Σοράντζο είχε πλήρη συναίσθηση του προβλήματος: εδώ και πενήντα χρόνια, από τότε που ο Κάρολος Ε΄ των Habsburg³ -όνομα δυσπρόφερτο για τους

³ Αψβούργων.

Ιταλούς, που σύντομα το απλοποίησαν σε Ασμπούργκο- ανέλαβε τα ηνία της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (κι είχε ακουστεί ότι οι εκλέκτορές του, ο βασιλιάς της Βοημίας, κάποιοι Γερμανοί αρχιεπίσκοποι και πρίγκιπες, δούκες και μαργράβοι, είχαν πουλήσει τις ψήφους τους για ένα εκατομμύριο χρυσά φιορίνια, στη μεγαλύτερη οικονομική συναλλαγή του αιώνα, που είχε διεκπεραιωθεί από τη δικαίως φημισμένη τράπεζα των Φούγκερ της Αμβέρσας, χωρίς οι τελευταίοι να ελπίζουν σε ταχεία αποπληρωμή), η ισχύς του αυτοκρατορικού οίκου των Αψβούργων, με τις αδιάστακτες κατακτητικές τους εκστρατείες και με γάμους σοφά υπολογισμένους, είχε εξαπλωθεί από τον Δούναβη ως τον Ατλαντικό.

Οι μαρτυρίες των χρόνων εκείνων -ραφινάτες γραφές μορφωμένων γραμματέων, σημειώσεις ολιγογράμματος ναυτικών, γραμμές στοιχισμένες με επιμέλεια από κωδικογράφους σε μοναστήρια, νευρώδη πλάγια γράμματα πολεμιστών που δεν είχαν καιρό για χάσιμο- περιγράφουν μόνο αιματηρές συγκρούσεις, ανεπιτυχείς πολιορκίες, αφανισμένους δυναστικούς οίκους, αδιάστακτες προδοσίες κι άγριες λεηλασίες, ασύστολες αλλαγές συμμάχων, δριμείες θεολογικές διαμάχες. Αλλά, στα στιβαρά χέρια του οίκου των Αψβούργων είχαν σταδιακά περιέλθει (εκτός από ένα μεγάλο μέρος της Αυστρίας και της Γερμανίας) η Φλάνδρα, τα Βασίλεια της Καστίλης, της Αραγονίας και της Πορτογαλίας, το Βασίλειο της Νάπολης, το Δουκάτο του Μιλάνου. Και πάνω από όλα οι εξαιρετικά πρόσφατες, αχανείς, ανιγματικές ακόμα, υπερπόντιες κτήσεις: *El Mundo Nuevo*.⁴

Στην Ιταλία, μονάχα η Βενετική Δημοκρατία είχε υπερασπιστεί σθεναρά την ανεξαρτησία της, με αντίτιμο μια παγερή απομόνωση. Ο πρέσβης Σοράντζο ομολόγησε: «Κουβαλάμε στις πλάτες μας πενήντα χρόνια πολέμων! Απόψε σκεφτόμουν: πόσοι από δαύτους», ρώτησε, σαν να υπολόγιζε (η μνήμη του έμοιαζε με ένα πλήρως οργανωμένο αρχείο: με όλες τις ημερομηνίες, όλα τα ονόματα), «πόσοι, και να ήθελαν, θα μπορούσαν πράγματι να είναι σύμμαχοί μας σήμερα;» Χρησιμοποιώντας τα κομψά βυζαντινά μαχαιροπίρουνα, προσπάθησε με αβέβαια χέρια να πάρει στο

⁴ Ο Νέος Κόσμος.

πιάτο του ένα μικροσκοπικό φιλέτο του εξαίσιου εκείνου ψαριού, διαλέγοντάς το προσεκτικά από το μέρος της ράχης· και το άφησε εκεί, χωρίς να το δοκιμάσει.

Ο συγκλητικός Λόγκο συμφώνησε, σε τόνο φαινομενικά ήρεμο: «Είναι ανησυχητικό να βλέπει κανείς ότι, σήμερα, η απόφαση για το αν θα έχουμε στήριξη ή όχι, η απόφαση για τις τύχες της Μεσογείου, θα παρθεί δυστυχώς ως επί το πλείστον από τον βασιλιά της Ισπανίας». Σε εκείνον τον θρόνο -απότοκο της δύναμης των Αψβούργων στη Μεσόγειο- καθόταν τώρα *el Rey Felipe Secundo*,⁵ ο μοναδικός νόμιμος γιος του αυτοκράτορα Καρόλου Ε'. Και οι εκτιμήσεις για το πρόσωπό του -αρχικά αβέβαιες- γίνονταν διαρκώς πιο απογοητευτικές, ακόμα και ανησυχητικές. Δικαίως ο υπερήφανος Μοτσενίγκο αντέδρασε: «Αυτός δεν είναι λόγος για να αφήσουμε να μας σφάξουν χωρίς να αμυνθούμε όπως μπορούμε».

Ο πρέσβης τον διέκοψε με μια φιλική κίνηση: σήκωσε την καράφα με το κρασί, κοίταξε τους δυο συνδαιτυμόνες του· όμως και οι δυο αρνήθηκαν, γνέφοντας σιωπηλά. Άφησε κι εκείνος το ποτήρι του μισοάδειο και συνέχισε: «Για καλή μας τύχη, στη Ρώμη διαπίστωσα πως ο καρδινάλιος που τώρα ανέβηκε στον παπικό θώκο είναι βέβαιος ότι *η ισλαμική απειλή θέτει σε κίνδυνο την Αγία Ρωμαϊκή Εκκλησία* κατά πρώτο λόγο· πολύ περισσότερο απ' ό,τι απειλεί τα κοσμικά βασίλεια».

Και οι άλλοι δυο χαμογέλασαν με ανακούφιση. Γιατί ο νέος ποντίφικας, ο Πίος Ε', ήταν ένας απλός δομινικανός, γόνος οικογένειας της ελάσσονος αριστοκρατίας, των Γκισλιέρι, που είχαν ξεπέσει. «Πραγματικός ασκητής!», συνέχισε ο πρέσβης με μια κίνηση στον αέρα, σαν να τον σχεδίαζε. Όντως ο ψηλός και λιπόσαρκος εκείνος ποντίφικας, με τα οστά που εξέιχαν από το λεπτό δέρμα των χεριών του, τη σουβλερή μύτη, τα δίχως αίμα ρουθούνια, τα μάτια που κοίταγαν πάντοτε λίγο πιο πέρα από ό,τι βρισκόταν γύρω τους, έμοιαζε στ' αλήθεια να εξαϋλώνεται όταν σήκωνε ψηλά το κεφάλι για να παρατηρήσει κάποια ιερή εικόνα. Παρ' όλα αυτά τα εγκώμια, η διαφανής εκείνη μορφή συχνά ενέπνεε τρόμο. Γιατί, προτού γίνει πάπας, ο άγιος πατέρας Πίος Ε' ήταν επικεφαλής της Ιεράς Εξέτασης· και του χρέωναν κρυφά ονκ ολίγες διαβόητες δίκες, με καταδίκες που προκάλεσαν

⁵ Ο βασιλιάς Φίλιππος Β'.

αίσθηση, ακόμα και θανάτους στην πυρά, για την καταπολέμηση των αιρέσεων, του ακατάληπτου εκείνου «*δηλητηρίου της σκέψης*».

Ο πρέσβης Σοράντζο αναστέναξε μάλλον συγκαταβατικά, και ρώτησε: «Θυμάστε ότι ο προκάτοχός του, ο παλαιός πάπας Πίος Δ΄ -ένας Μεδίκος!- έχρισε καρδινάλιο έναν ανιψιό του, ο οποίος ήταν μόλις δεκατριών ετών; Κι ότι ο τότε γενικός ιεροεξεταστής -ο σημερινός πάπας- δήλωσε πως το χρίσμα εκείνο ήταν σκανδαλώδες; Και πως, για τον λόγο αυτό, ο παλαιός πάπας, ο Μεδίκος, τον έδιωξε από το αποστολικό ανάκτορο; Τώρα, λοιπόν, αναρωτιέμαι: με ποια επιχειρήματα αυτός, ο ιεροεξεταστής που έγινε πάπας, θα μπορούσε να πείσει τους Μεδίκους, οι οποίοι -ύστερα από τόσους αγώνες- επανήλθαν στην εξουσία στη Φλωρεντία, να συνδράμουν σε μια επιχείρηση κατά των Τούρκων;»

Ο συγκλητικός Λόγκο το επιβεβαίωσε: «Έχω κι εγώ ανησυχητικά νέα από ανθρώπους μας στο Μεγάλο Δουκάτο της Τοσκάνης. Ο Κόζιμο των Μεδίκων διατείνεται πως φοβάται μήπως πέσει σε παγίδα. Ισχυρίζεται ότι, εάν ο Αψβούργος βασιλιάς της Ισπανίας αποβιβαστεί στις ακτές της Τοσκάνης με πρόσχημα τον πόλεμο κατά των Τούρκων, δεν πρόκειται να φύγει».

Σώπασαν. Καθένας τους αντιλαμβανόταν ότι οι παρατηρήσεις του κέντριζαν το ενδιαφέρον των άλλων δύο· ήταν σαν να έπαιζαν κάποιο παιχνίδι, ένα επωαζόμενο δράμα. Έπειτα, ο περήφανος Μοτσενίγκο, που δεν έκρυψε την έντονη πολιτική του συμπάθεια προς τους λουθηρανούς και τους άλλους μεταρρυθμιστές της βόρειας Ευρώπης, δήλωσε: «*Αυτός ο πάπας είναι αποφασισμένος να τους επαναφέρει όλους, από το Λονδίνο ως το Παρίσι, τη Βιέννη, τη Ζυρίχη και την Πράγα, αλλά και τη Φλάνδρα, υπό την αιγίδα της Ρώμης...*»

Την εποχή εκείνη η Βενετική Δημοκρατία ήταν η μόνη, από τα κράτη των καθολικών, που δεν είχε αποδεχθεί στα εδάφη της Δικαστήρια της Ρωμαϊκής Ιεράς Εξέτασης. Αλλά ο συγκλητικός Λόγκο παρέκαμψε αυτό το καυτό ζήτημα. Πήρε το ποτήρι, το κοίταξε συλλογισμένος, το άφησε ξανά χωρίς να πει και είπε: «Αυτή τη φορά η στρατηγική του πάπα θα μπορούσε, ίσως, να αποβεί προς όφελός μας...»

Ο πρέσβης Σοράντζο ένωσε να γίνεται, επιτέλους, κατανοητός και συμφώνησε με ανακούφιση: «Πράγματι, γνωρίζω με βεβαιότητα ότι ο Πίος Ε΄ εξετάζει το ενδεχόμενο να συνάψει μια στέρεη συμμαχία με την Ισπανία...»

«Μια συμμαχία;» πετάχτηκε ο Αλβίξε Μοτσενίγκο ανυπόμονα. «Να ρίξει δηλαδή στη θάλασσα μια αρμάδα υπό ενιαία διοίκηση. Και τι μπορεί να προσφέρει ο πάπας; Τι αξιώνει;»

«Θα χρειαστεί... ή, μάλλον, εμείς θα πρέπει να ζητήσουμε βοήθεια χωρίς να φαίνεται ότι την έχουμε ανάγκη», συμβούλευσε ο πρέσβης ήρεμα, σαν να παρέθετε απόφθεγμα κάποιου αρχαίου φιλοσόφου. «Να πείσουμε όσους συνταχθούν μαζί μας ότι θα πολεμήσουν για να σωθούν οι ίδιοι».

Ο Αλβίξε Μοτσενίγκο συμφώνησε λέγοντας αυστηρά: «Κι εσείς, στη Ρώμη, πρέπει να δράσετε αμέσως! Προτού ο σουλτάνος κηρύξει πόλεμο! Γιατί θα χρειαστείτε μήνες γι' αυτόν τον χειρισμό». Ρώτησε προκλητικά τον συγκλητικό Φραντσέσκο Λόγκο: «Κατά τη γνώμη σας, για πόσο καιρό θα μπορέσουμε να αντέξουμε εάν μας επιτεθούν οι Τούρκοι στην Κύπρο;»

Αστραπιαία ο συγκλητικός Λόγκο θυμήθηκε την επίσκεψη που έκανε στις μυστικές κάμαρες του ναυστάθμου με τον γενικό διοικητή Μπραγκαντίν, φίλο του από τον καιρό του Πανεπιστημίου της Πάδοβας, που βρισκόταν τώρα εκεί κάτω (πέρα από το Ιόνιο, το Αιγαίο, τη θάλασσα της Λεβαντίνης), στην Κύπρο, την πλουσιότερη κτήση της Βενετικής Δημοκρατίας· και την πιο μακρινή. Αλλά δεν είπε στους άλλους δυο τι σκεφτόταν. Συνάντησε το βλέμμα του αυταρχικού και οξύθυμου Μοτσενίγκο κι απάντησε: «Θα εξαρτηθεί από τις δυνάμεις που θα στείλουν εναντίον μας. Κι από τις ενισχύσεις που θα είμαστε σε θέση να παράσχουμε εμείς».

Ήταν μια απάντηση παγερά ειρωνική, αλλά δεν μπορούσε να δώσει άλλη. Δεν περίμενε αντιδράσεις. Με το πιρούνι και το μαχαίρι πλησίασε το ψάρι, από την πλευρά της ουράς, μια και όλοι στη Βενετία γνώριζαν, από αιώνες, ότι η σάρκα του βασιλικού εκείνου ψαριού είχε συνοχή και γεύση διαφορετική σε κάθε σημείο και οι γευσιγνώστες εξέφραζαν λεπτές προτιμήσεις. Πήρε δυο φιλετάκια, πρόσθεσε μια κουταλιά από το ριζότο με την τόσο απαλή υφή κι έφαγε μια μπουνιά, αφουγκραζόμενος τη σιωπή των ανήσυχων συνδαιτυμόνων του. Έπειτα εξήγησε: «Στην κατάσταση που βρισκόμαστε, έχουμε ελπίδες να οικοδομήσουμε μια στέρεη στρατιωτική συμμαχία μόνο εάν έχουμε επικεφαλής τον πάπα».

Ο πρέσβης Σοράντζο συμφώνησε αμέσως. Έπειτα, όμως, είπε: «Στη Ρώμη έμαθα ότι η Αυτού Αγιότητα έχει ήδη αναλάβει πρωτοβουλίες -τολμηρές, θα έλεγα- χωρίς να συμβουλευτεί κανέναν...» Με πνιγμένη ανησυχία, ο συγκλητικός Λόγκο τον διέκοψε: «Τι είδους πρωτοβουλίες;» Κι ο

Σοράντζο με μια ανάσα αποκρίθηκε: «Έστειλε κάποιον εκπρόσωπό του, έναν ανώτερο κληρικό, στο Παρίσι».

Οι άλλοι δυο δεν κατάφεραν να κρατήσουν την ψυχραιμία τους, αντέδρασαν: «Στο Παρίσι;!»

Ο Σοράντζο το επιβεβαίωσε με λεπτότητα: «Ήταν, δυστυχώς, αναμενόμενο ότι ο βασιλιάς της Γαλλίας δεν θα του επιφύλασσε θερμή υποδοχή. Στο Παρίσι θυμούνται όλοι πως, την εποχή που η Αυτού Αγιότητα ήταν μέγας ιεροεξεταστής, κατηγορήσε ως αιρετικούς οκτώ Γάλλους επισκόπους, και τους εγκάλεσε στην Ιερά Εξέταση...»

Ο Αλβίξε Μοτσενίγκο, διασκεδάζοντας απροκάλυπτα, γέλασε για πρώτη φορά. «Αν δεν με απατά η μνήμη μου, κανένας από εκείνους τους οκτώ επισκόπους δεν πήγε στη Ρώμη να δικαστεί».

Αλλά ο προσεκτικός συγκλητικός Λόγκο, ενοχλημένος από την αυθόρμητη εκείνη αντίδραση, τον διέκοψε ψυχρά: «Είναι πολύ δύσκολο, σήμερα, να ζητήσει κανείς από τη Γαλλία να συμμαχήσει όχι μόνο με εμάς, αλλά και με τους Αψβούργους, που της ασκούν πιέσεις σε όλα τα σύνορα, από τον Ρήνο ως τα Πυρηναία».

«Πράγματι!» επιβεβαίωσε ο πρέσβης, αφήνοντας οριστικά τα μαχαιροπίρουνα στο πιάτο. «Μου είπαν πως ο Γάλλος βασιλιάς απάντησε στον αμήχανο αρχιερέα που είχε σταλεί από τη Ρώμη: *“Μέσα σε λίγα χρόνια αντιμετώπισα στον τόπο μου -κι όχι από δική μου υπαιτιότητα- έξι επτά επιδρομές των Αψβούργων και θρησκευτικούς πολέμους ανάμεσα σε παπιστές, ουγενότους, καλβινιστές και λουθηρανούς, χωρίς να υπολογίσουμε τους πολέμους με τους Άγγλους. Δεν μου έχουν μείνει πια δυνάμεις για να πολεμήσω και με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία -συν τοις άλλοις- δεν με έχει ενοχλήσει ποτέ”*».

Χαμογέλασαν διακριτικά, αλλά με απογοήτευση. Έπειτα ο πρέσβης είπε εμπιστευτικά, χαμηλόφωνα, αν και ήταν μόνοι τους σε εκείνο το επιβλητικό μέγαρο: «Η Αυτού Αγιότητα πήρε την πρωτοβουλία να γράψει και στον Ιβάν της Ρωσίας, τον σχισματικό εκείνον μεγαδούκα της Μοσχοβίας, που αξιώνει τον αρχαίο ρωμαϊκό τίτλο του καίσαρα-τσάρου, ενώ από τους υποτελείς του αποκαλείται Ιβάν ο τρομερός». Χαμογέλασε ξανά, όμως οι άλλοι δυο δεν τον μμήθηκαν. Και κατέληξε: «Ο πάπας του θύμισε ότι ο Τούρκος σουλτάνος, με πρόσχημα την πλωτή εκείνη διώρυγα ανάμεσα στη Μαύρη και την Κασπία θάλασσα, είχε στείλει ένα στράτευμα

ως τα εδάφη της Ρωσίας...»

Ο συγκλητικός Λόγκο δεν το σχολίασε: η έκκληση του πάπα δεν είχε ελπίδες να εισακουστεί. Η διαμάχη ανάμεσα στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και την πληθώρα των αυτοκέφαλων Εκκλησιών της Ανατολής διαρκούσε ήδη εξακόσια με επτακόσια χρόνια: αφορισμοί, σύνοδοι, θεολογικοί λίβελοι, αναθέματα, σταυροφορίες. Στο σώμα της Ευρώπης υπήρχαν πληγές που πονούσαν· και ουλές που θα έμεναν για αιώνες ορατές.

Όμως, ο ανυπόμονος Μοτσενίγκο συνέχισε να ρωτάει: «Μαθεύτηκε στη Ρώμη πώς απάντησε ο μεγαδούκας της Μοσχοβίας;» (Στην πραγματικότητα, και η βενετική κυβέρνηση, αν και με πλήρη μυστικότητα και χωρίς πολλές ελπίδες, είχε επιχειρήσει να προσεταιριστεί τον Ιβάν τον τρομερό: «... *Είναι μεγάλη ευκαιρία: να επιτεθείτε από την ξηρά στους Τούρκους, ενώ θα είναι απασχολημένοι στη θάλασσα ενάντια στην Κύπρο μας...*»)

Ο πρέσβης Σοράντζο, που δεν συμφωνούσε με εκείνες τις αδιέξοδες διπλωματικές περιπέτειες, απάντησε μετρημένα: «Όπως μερικοί από εμάς είχαν δυσοίωνα προβλέψει, ο Ιβάν ο Ρώσος δήλωσε: “*Όλα τα σύνορά μου φυλάγονται τώρα καλά. Με ειρήνη. Δεν υπάρχει λόγος να προκαλέσουμε ταραχές*”. Θα είναι, βέβαια, ευτυχής εάν ο σουλτάνος αφήσει ήσυχη τη δική του, την Κασπία θάλασσα, και στραφεί ενάντια σε δική μας κτήση: την Κύπρο».

Ήπιαν ξανά μια γουλιά από κείνο το ελαφρύ κρασί και σηκώθηκαν σιγά σιγά να πάνε για ύπνο. Ήταν η νύχτα της 13ης Σεπτεμβρίου.

Κι ενώ εκείνοι ετοιμάζονταν να κοιμηθούν, μακριά στον ναύσταθμο -νευραλγικό κέντρο της βενετικής στρατιωτικής δύναμης και πυρήνα απόρρητων στρατηγικών- ξέσπασε το υπόκωφο βουητό μιας τεράστιας έκρηξης. Σε ολόκληρη την πόλη τα θεμέλια των αρχοντικών σείστηκαν, τα δάπεδα ταλαντεύτηκαν, τα παράθυρα τραντάχτηκαν τρίζοντας. Ένας πάμπλουτος έμπορος έγραψε σε πρόσωπα με τα οποία διατηρούσε αλληλογραφία: «Στο δωμάτιό μου το κρεβάτι απομακρύνθηκε από τον τοίχο!»

Στη Σάντα Μαρίνα, ο νεαρός μηχανικός Τόνι Σουριάν -ο σχεδιαστής των «νέων μυστικών οπλισμών»- πετάχτηκε στον δρόμο μισοντυμένος κι άρχισε να τρέχει με αγωνία, ώσπου σε μια στροφή είδε τους πύργους του

ναυστάθμου, μπροστά στον φλογισμένο ουρανό, και την πορφυρένια λάμψη που απλωνόταν στο απέραντο αραξοβόλι. Έτρεξε κι άλλο, έως ότου διέκρινε ανάμεσα στον καπνό το υπόστεγο με τα καλά φυλαγμένα έργα του· κοντοστάθηκε να πάρει μια ανάσα, ενώ όλοι γύρω του απομακρύνονταν γρήγορα. Έπειτα είδε τους άνδρες του, που έφταναν λαχανιασμένοι, τρομαγμένοι, μισοντυμένοι, όπως αυτός. Τους σταμάτησε στο κατώφλι. Κι αψηφώντας τον κίνδυνο άλλων πιθανών εκρήξεων, όρμησε μέσα. Είδε κάποιο σπασμένο παράθυρο, μερικά κεραμίδια τιναγμένα μακριά και κομμάτια ουρανού. Ωστόσο, τα τοιχώματα και τα γερά πλίνθινα τόξα, που στήριζαν τα ζευκτά της στέγης, πρόβαλλαν άθικτα μέσα απ' τον καπνό, όπως τα είχε αφήσει το προηγούμενο βράδυ. Βρίσκονταν εκεί και τα «σύνεργα», στις βάσεις τους και στους πάγκους. Η σκεπή προστάτευε ακόμα την κάμαρα και τους μυστικούς υπολογισμούς του.

Βγήκε έξω τρέχοντας. Διέταξε τους άνδρες του να φρουρούν τους χώρους: «Απαγορεύεται η είσοδος. Για όλους!» Κι έπειτα γέλασε. Γέλασε μόνος αυτός, σε ολόκληρη την πόλη, κι έσπευσε να ενημερώσει τους αρμοδίους. «Όλα έχουν μείνει άθικτα!» φώναζε ανάμεσα στο φουρτουνιασμένο πλήθος των ανωτέρων υπαλλήλων, των συγκλητικών, των ενόπλων φρουρών, των γυναικών που ούρλιαζαν και την πανύψηλη φωτιά που έβγαινε από τη διαλυμένη μπαρουταποθήκη. Είχαν καταστραφεί πολλά σπίτια εκεί γύρω και μερικές παλιές εκκλησίες είχαν υποστεί ζημιές. «Όλα άθικτα, όλα έχουν σωθεί!», γέλαγε εκείνος, αγκαλιάζοντας τους συνεργάτες του.

Τα μέλη του Συμβουλίου των Δέκα και οι Κρατικοί Ανακριτές -ένα σώμα που είχε συγκροτηθεί εδώ και λίγα χρόνια εναντίον, όχι των αιρετικών, αλλά *«όσων άφηγαν να διαρρεύσουν στρατιωτικά και πολιτικά μυστικά»-*, συνήλθαν μέσα στη νύχτα (*«με τις τηβέννους φορεμένες βιαστικά πάνω από τα νυχτικά τους»*), ανέφερε ένας αυτόπτης μάρτυρας). Με τη συνήθη τους αυστηρότητα, έδιναν τη μια εντολή μετά την άλλη: «Συναγερμός στην ύπαιθρο, στη λιμνοθάλασσα και στα νησιά».

Ήταν όλοι ξύπνιοι και τρομοκρατημένοι στην ύπαιθρο και στα νησιά. «Η έκρηξη ακούστηκε ως την Πάδοβα!»· «Σαν κεραυνός εν αιθρία!» φώναζε ο κόσμος βγαίνοντας στα μπαλκόνια.

«Κοιτάξτε εκεί!»

«Είναι ο ναύσταθμος εκεί κάτω!» Πάνω από τον ναύσταθμο, στον ξά-

στερο ουρανό, απλωνόταν μια τεράστια κόκκινη σκιά, που σάλεψε απ' τον άνεμο.

Έπειτα από εκείνη την εφιαλτική νύχτα, υψώθηκε ένα φράγμα σιωπής. Οι ξένοι πρέσβεις έγραψαν στις κυβερνήσεις τους: «Δεν είναι ατύχημα, αλλά επιθετική ενέργεια! Και μάλιστα εξαιρετικά σοβαρή!» Έρχονταν ξανά στην επιφάνεια παλιές υποψίες. Ή διαδίδονταν τεχνηέντως.

«Μήπως πρόκειται για τη μνησικακία των Αψβούργων της Ισπανίας, που κρατάει από τον καιρό της μάχης της Πρέβεζας;»

«Ή για τους Γάλλους, που εκατό χρόνια τώρα τα έχουν βρει με τους σουλτάνους;»

«Ή για δολιοφθορά των Οθωμανών;»

«Κανείς, όμως, δεν καταφέρνει να μάθει το παραμικρό. Και, το σπουδαιότερο, κανείς δεν μπορεί να μαντέψει τι κατασκευάζεται εκεί μέσα!»

Όμως, κοντά στα τείχη του ναυστάθμου είχαν δει να τριγυρνά ένας νέος -υπερβολικά νέος!- έμπορος, που έλεγε πως ερχόταν από τον Άγιο Ιωάννη της Άκρας. Κι είχε εξαφανιστεί γρήγορα, με ένα πλοίο γαλλικό. «Μόνο τότε ανακαλύψαμε πως ήταν αξιωματούχος του τουρκικού ναυτικού. Γιασίντ ρεϊς ονομάζεται. Να θυμόμαστε το όνομά του». Έτσι, οι πιο ανησυχητικές και χειροπιαστές ενδείξεις παρέπεμπαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Και, κατά συνέπεια, κανένας δεν έλεγε τα πράγματα με το όνομά τους. Η βενετική Σύγκλητος -για να μην παράσχει προσχήματα για πόλεμο- απέφυγε να αποδώσει κατηγορίες. Ούτε οι πιο προσεκτικές έρευνες ή οι πιο γενναιόδωρες υποσχέσεις στους πληροφοριοδότες αρκούσαν για να αποκαλυφθούν επισήμως *«κείνοι οι άγνωστοι εγκληματίες»*. Οι Κρατικοί Ανακριτές κάλυψαν την ιστορία με μια αδίσταχτη λογοκρισία και με έρευνες, δίκες κι εκτελέσεις αθόρυβες στα υπόγεια μπουντρούμια των Πηγαδιών. Παράλληλα, ενίσχυσαν τους ελέγχους κι επιτάχυναν τους εξοπλισμούς. «Αυτή η δολιοφθορά αποτελεί βέβαιο προάγγελμα ενός επικείμενου πολέμου!»

Από το περιβόητο, αν και αόρατο, δίκτυο των κατασκοπών της, έφτασαν στη Βενετία ακόμα και οι μυστικές αναφορές: *«Στις παράκτιες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τον Βόσπορο ως τη Συρία, μαζεύονται στρατεύματα, συγκεντρώνονται όπλα. Προφανώς ετοιμάζεται μια στρατιωτική επιχείρηση. Αλλά δεν έχουμε ακριβή στοιχεία ως προς το πού θα χτυπήσουν»*.